

ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Стаття присвячена мовним питанням глобалізації, які є актуальними у світовій лінгвістиці. На прикладі української мови розглянуто одне з питань лінгвістичного аспекту глобалізації: вплив мови міжнародної комунікації на мовні системи. Подано різні думки щодо англійської мови як засобу міжнаціонального спілкування в добу глобалізації. Українська мова схарактеризована як мова-реципієнт, що приймає велику кількість англійських запозичень. Наведено приклади адаптації англізмів до системи української мови на словотвірному рівні. Указано на позитивні й негативні наслідки поширення англійської мови в інформаційному просторі українців.

Ключові слова: глобалізація, глобальна мова, українська мова, термінологія, англізм.

Боярова Л. Г. Лингвистический аспект глобализации. *Статья посвящена языковым вопросам глобализации, являющимися актуальными в мировой лингвистике. На примере украинского языка рассмотрен один из вопросов лингвистического аспекта глобализации: влияние языка международной коммуникации на языковые системы. Представлены разные мнения об английском языке как средстве межнационального общения в эпоху глобализации. Украинский язык охарактеризован как язык-реципиент, принимающий большое количество английских заимствований. Наведены примеры адаптации англицизмов к системе украинского языка на словообразовательном уровне. Указано на положительные и отрицательные последствия распространения английского языка в информационном пространстве украинцев.*

Ключевые слова: глобализация, глобальный язык, украинский язык, терминология, англицизм.

Boyarova L. G. Linguistic aspect of globalization. *The present article is devoted to linguistic aspect of globalization which represents a topical issue to be thoroughly studied since the language systems are being deeply affected now by integration processes. The main task of the article is to consider one of the main linguistic problems of globalization, namely the effect of the international language on the systems of other languages, such as Ukrainian. Different opinions concerning the English language as a mean of international communication have been expressed. The Ukrainian language has been characterized as a target language adopting a great amount of English borrowings. The examples of anglicisms adaptation to the system of the Ukrainian language have been given. Positive and negative consequences of English expansion into informational space of the Ukrainians have been pointed out. The conclusions state that the government should implement flexible language policy to defend the national language and not to isolate it at the same time from irreversible civilization processes.*

Keywords: globalization, global language, Ukrainian, terminology, anglicism.

Сучасний світ глобалізується, і ці об'єднувальні процеси охоплюють усі сфери життя народів: економічну, політичну, соціальну, культурну, інформаційну тощо. У науковій літературі неоднозначне ставлення до глобалізації: з одного боку, вона розглядається як етап у розвитку людства, який відкриває нові перспективи для світової спільноти й організує її життя на вищому рівні; з другого – висловлюється занепокоєння, що глобальна ринкова економіка впливає не лише на економічне життя кожного народу, а опосередковано також на його національну ідентичність і культуру. Саме

дисгармонізацію духовних сфер життя народів досить багато вчених вважає небезпечним наслідком глобалізації. Науковці шукають відповіді на проблемні гуманітарні питання й розробляють безпечувальні заходи у відповідь на виклики сучасної доби. Об'єктом особливої уваги у світовій лінгвістиці є якісні зміни мовних систем під впливом глобалізаційних процесів. На сьогодні визначилося коло головних питань лінгвістичного аспекту глобалізації: взаємодія і взаємовплив мов, оновлення та розширення їхньої лексики, мова міжнародної комунікації.

Об'єднувальні процеси планетарного масштабу не можливі без взаємодії мов світу, яку науковці кваліфікують як лінгвістичну глобалізацію¹. Зарубіжні вчені приділяють велику увагу мовним питанням, що виникли на сучасному етапі розвитку цивілізації і стають усе більш актуальними [5; 7; 11; 18; 19; 20; 21 та ін.]. В українському мовознавстві також з'явилися наукові розвідки, у яких національна мова, зокрема її термінологія, досліджується в контексті глобалізаційних процесів [1; 2; 3; 6; 9; 10; 12; 13; 15; 16; 17 та ін.]. У цих працях порушено найважливіші питання лінгвістичної глобалізації та здійснено перші спроби проаналізувати розвиток і функціонування української мови у глобальному світі. Такий аспект дослідження українського континууму є новим і потребує подальшого розроблення й теоретичного осмислення. Завдання нашої статті — на прикладі української мови розглянути одне з питань лінгвістичної глобалізації, а саме вплив мови міжнаціональної комунікації на мовні системи.

Інтеграційні процеси, насамперед економічні, актуалізували потребу в спільній для народів мові контактування. Ці функції почала виконувати англійська мова в американському варіанті, вплив якої на мовні системи дедалі збільшується, унаслідок чого англізми² входять у мови різної типології. У лінгвістиці висловлена думка, що функціонування однієї з природних мов як універсальної у світовому масштабі є досить дискусійним, оскільки *lingua franca* не повинна ідентифікуватися з конкретною етнічною групою, релігією, ідеологією, однак англійська мова є соціальним кодом, що відбиває мовну картину світу тих людей, для яких вона рідна [11]. Такі застереження щодо «глобальної» англійської мови вагомі й ставлять під сумнів уживання її як всесвітньої другої мови для кожного народу. Не випадково популярною на сьогодні стала ідея використання як засобу міжнародної комунікації, насамперед у професійно-ділових сферах, такого варіанта англійської мови, який має дещо спрощену граматику, обмежений у соціальному плані словниковий склад та певні порушення у фонетиці й просодії [7: 951]. Тобто йдеться про різновид мови, позбавлений специфічних культурних рис, який одержав кілька синонімічних назв: «Global English», «International English»,

1 У словнику з глобалістики [4], авторами якого є вчені з 57 країн світу, лінгвістичну глобалізацію витлумачено як процес надзвичайно активного взаємопроникнення мов в умовах глобалізації, якому властиве домінування англійської мови.

2 У науковій літературі є великі розбіжності у тлумаченні поняття «англізм». Ми вживаємо це поняття в широкому розумінні і вважаємо англізмом слово або словосполучення, запозичене з англійської мови (класичної чи американського варіанта), яке ввійшло до української мовної системи в незміненому або зміненому вигляді.

«New World English», «World Standart English» та ін. «<...> Найімовірніше англійська мова саме в спрощеному стандартизованому своєму варіанті зможе виконати функції мови-посередника для міжнародного спілкування» [5: 30]. Однак у деяких працях «<...> активно заперечується той факт, що англійська мова стає національно нейтральною під час крос-культурної комунікації і що поширення англійської мови є природним і раціональним процесом у світі, який об'єднується» [5: 31]. Підстав для цієї думки кілька, одна з них така: «<...> Неможливо нейтралізувати жодну мову, оскільки вона національно специфічна на всіх своїх рівнях» [5: 31]. І все ж можна спрогнозувати, що саме такий варіант, який має обмежений мовний континуум порівняно з класичною англійською мовою, стане з часом справді універсальним засобом світової комунікації й основою міжнародного співробітництва, і це може нівелювати низку проблем, пов'язаних із лінгвістичною глобалізацією, які є на сьогодні.

У поданому визначенні лінгвістичної глобалізації акцентовано на тому, що англійська мова домінує у процесі взаємопроникнення мов у глобальному світі. Лінгвісти зафіксували не лише конструктивні форми взаємодії англійської мови з іншими національними мовами, але й деструктивні, зокрема те, що англійські слова і словосполучення поступово витісняють питомі одиниці й заступають їх. Тому одним із викликів глобалізації вважається небезпека втрати мовної ідентичності народів, в інформаційному просторі яких поширюється «глобальна» мова. Науковці вбачають у цьому загрозу етномовній багатоманітності світу й пишуть про експансію «глобальної» мови, зокрема, через Інтернет, що становить реальну загрозу національним мовним системам. Світова спільнота має реагувати на це, і деякі країни подали приклад, як можна захищати мовну систему від втручання в неї «глобальної» мови: Франція, Литва, Польща, Японія та ін. В Україні захист мови від небезпечних тенденцій у сучасному глобалізаційному світі ще не став складником державної мовної політики, а є об'єктом уваги науковців. Відповідно немає перепони на законодавчому рівні експансії англійської мови.

Усі мовні проблеми глобалізації відбиваються насамперед на термінології кожної мови: з одного боку, цей шар лексики чутливий до науково-технічних та цивілізаційних змінень, а з другого – надважливий для сучасної комунікації людей. Світова інтеграція інтенсифікує процес запозичання англізмів, тому кількість таких мовних одиниць в українських терміносистемах постійно збільшується, що позначається на складі і структурі національного термінофонду.

Сучасна українська мова реагує на входження в неї великої кількості чужомовних одиниць: для адаптування запозичень з'являються «буферні механізми» внаслідок активізування питомих моделей (словотвірних, морфологічних, акцентологічних, орфографічних тощо). Автори ґрунтовної монографії «Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі» [8] наводять велику кількість чужомовних слів, серед яких переважають англізми, що досить швидко проходять стадію ізольованого функціонування в українській мові і включаються в процеси словотворення в ній. Наприклад

(тут і далі похідні мовні одиниці подаємо за алфавітом): *брифінг* – *брифінговий*, *брифінгувати*; *іміджмейкер* – *іміджмейкерство*, *іміджмейкерський*; *лізинг* – *лізинговий*, *лізингодавець*, *лізингоодержувач*; *пейджер* – *пейджерський*; *пресинг* – *пресингування*, *пресингувати*; *скринінг* – *скринінговий*; *слоган* – *слоганотворення*, *слоганотворчість*, *слоганотворення* [8]. Зауважимо, що в монографії зафіксовано мовні одиниці, які з'явилися в українській мові до 2008 року. В останні роки в усному мовленні та в текстах поширюються ще такі деривати: *брифінгування* (від *брифінг*); *іміджмейкеровий* (від *іміджмейкер*); *лізингоотримувач*, *лізингування* (від *лізинг*); *пейджеровий* (від *пейджер*); *пресинговий* (від *пресинг*); *скринінгування*, *скринінгувати* (від *скринінг*); *слогановий* (від *слоган*). Частотність уживання цих мовних одиниць досить низька (окрім *лізингування*), проте їхня поява засвідчує, що наведені авторами монографії англізми продовжують інтегруватися до системи української мови на словотвірному рівні. У згаданій праці гібридні форми розглянуто як захисний механізм мови й особливу увагу звернено на поєднання чужомовних слів із українськими словами: «Масове проникнення запозичень з незвичайною для української мови структурою основоскладання почасти пом'якшується їхньою здатністю до гібридизації слів, коли запозичені основи поєднуються з питомими словами мови» [8: 194]. Автори наводять велику кількість таких гібридних форм, наприклад: *бізнес-група*, *бізнес-діяльність*, *бізнес-довідка*, *бізнес-задача*, *бізнес-запитання*, *бізнес-захоплення*, *бізнес-зустріч*, *бізнес-мережа*, *бізнес-навички*, *бізнес-новини*, *бізнес-огляд*, *бізнес-одиниця*, *бізнес-освіта*, *бізнес-послуга*, *бізнес-постать*, *бізнес-середовище*, *бізнес-справа*, *бізнес-ціль*, *бізнес-час*, *бізнес-частина*, *бізнес-школа* тощо. До монографії додано кілька таблиць «Словотвірні гнізда, мотивовані неозапозиченнями», із яких одержуємо інформацію, що, наприклад, словотвірне гніздо запозичення *бізнес* має 92 деривати, *Інтернет* (із його графічними варіантами) – 96, *шоу* – 31. Похідні одиниці від англізмів з'являються у сфері функціонування мови, але нормативними вони стають, якщо потрапляють до сфери фіксування мови, тобто коли їх кодифікують. Автори сучасних лексикографічних праць подають деривати від англізмів досить обмежено, а в деяких випадках не фіксують їх (навіть якщо частотність). Так, в академічному тлумачному словнику української мови, що укладається в 20-ти томах [14], англізм *брифінг* кодифіковано без похідних слів від нього, а до англійського слова *бізнес* подано лише 11 дериватів, серед них неологізм *бізнесовець*. Ми схвально ставимося до того, що користувачеві словника запропоновано синонім до мовних одиниць *бізнесмен* та *підприємець*, хоча він ще недостатньо поширений у сфері функціонування мови: його пошук в Інтернеті дає від тисячі (пошукова програма Яндекс) до трьох тисяч відповідей (пошукова програма Google). Однак у цьому словнику не кодифіковано гібридних форм від англізму *бізнес*, пошук яких в Інтернеті дає від кількох мільйонів відповідей (*бізнес-довідка*, *бізнес-ланч*, *бізнес-мережа*, *бізнес-навички*, *бізнес-послуга*, *бізнес-середовище* тощо) до кількох десятків мільйонів (*бізнес-школа*), що свідчить про високу частотність уживання в українській мові цих дериватів. На наш погляд,

розроблення певних рекомендацій щодо кодифікування новотворів від запозичених слів стає нагальною потребою в українській лексикографії.

Викладений вище матеріал дає підстави зробити висновок, що національна мова українців як мова-реципієнт зреалізовує свої системні можливості, змінюючись при цьому, а це є розвитком мовної системи, зумовленим як лінгвальними, так і позалінгвальними чинниками. Ми вважаємо слушною думку Б. Ажнюка, що, «розхитуючи мовну норму і дестабілізуючи мовне життя, глобалізація дає водночас і значний імпульс для оновлення й розвитку української мови, зростання її інформаційного ресурсу й розширення функціональної сфери» [1: 150]. Проте слід зауважити, що у взаємодії «глобальної» мови з українською мовною системою, як і з іншими мовами, простежується небезпечна тенденція використовувати англізми не лише для номінування нових понять, а й добре відомих, що вже названі українцями. Так, давно запозичене й кодифіковане слово *пресинг* у переносному значенні заступає в багатьох комунікативних ситуаціях і текстах питому мовну одиницю *тиск* зі значенням ‘насильство над чиеюсь волею, переконанням’. Новітні англізми входять до української мови, поступово стають зрозумілими та зручними для її носіїв і все частіше вживаються в мовленні українців, особливо молоді, наприклад: англійські запозичення *девайс*, *ейчар*, *кеш*, *лузер*, *пікапер*, *фейк*, *хедлайн* замість питомих мовних одиниць *пристрій*, *кадровик*, *готівка*, *невдаха*, *спокусник*, *підробка*, *заголовок*. Для подальшого засвоєння цих англізмів українською мовою визначальним є кодифікування / некодифікування їх у лексикографічних працях. Так, у згаданому «Словнику української мови» не зафіксовано запозичених мовних одиниць *девайс* та *ейчар*³, що загальмовує їхнє входження до системи української мови (ці англізми не кодифіковані на сьогодні й в інших академічних словниках) і відповідно не збільшує частотності вживання замість узвичаєного й кодифікованого слова *пристрій* та слова *кадровик*, здебільшого зафіксованого у словниках із позначкою «розмовне». Натомість автори подають інші англізми, наприклад, *дедлайн* і *вікенд*, теж поширені зараз слова у мовленні українців: «**ДЕДЛАЙН**, у, ч. Кінцевий термін, до якого має бути виконане певне завдання»; «**ВІКЕНД**, у, ч. Час відпочинку від суботи до понеділка; вихідні дні» [14]. Кодифікування запозичених мовних одиниць в академічній лексикографічній праці надає їм нормативного характеру, і це, вірогідно, сприятиме усталенню слів *дедлайн* і *вікенд* як єдиних назв понять, які не мають синтетичних назв в українській мові (поняття, що називає англізм *дедлайн*, має кілька варіантів аналітичних номінацій в українців, зокрема *кінцевий строк*, *граничний термін*; словосполучення *вихідні дні* неточно передає зміст поняття, номінованого в англійській мові словом *weekend*). Замінення англізмами словосполучень, уживаних українцями на позначення певних понять, підтримується тенденцією до економії мовних засобів, що є одним із загальних законів розвитку мови (О. Есперсен, А. Мартіні). Тому можна

3 На час написання статті опубліковано 5 томів словника (А – ЗВ'ЯНУТИ). Отже, про кодифікування / некодифікування слів *кеш*, *лузер*, *пікапер*, *фейк*, *хедлайн* можна говорити після публікування наступних томів цієї праці.

припустити, що, наприклад, слова *бекан*, *прев'ю*, *селебриті*, *фреш* поступово витіснятимуть у мовленні українців відповідні словосполучення *резервне копіювання*, *попередній перегляд*, *відома* (*зіркова*) *особа*, *свіжовичавлений сік*. За умови кодифікування цих англізмів їхнє вживання замість словосполучень може стати системним, як, наприклад, англійських запозичень *бонус* і *хай-тек* (українські назви цих понять відповідно *додаткова винагорода* й *висока технологія*), уже зафіксованих на сьогодні в різних лексикографічних працях. Відзначимо, що в умовах глобалізації на українських лексикографів покладена велика відповідальність за кодифікування кожного англізму, адже це може визначати «долю» питомого слова або вживаного словосполучення, оскільки саме сфера фіксування пропонує мовцеві нормативні одиниці й рекомендує уживати їх у сфері функціонування.

Підсумовуючи, відзначимо, що полярність думок про «глобальну» англійську мову відбиває складність проблеми, яка потребує подальшого теоретичного осмислення. На сьогодні немає однозначної думки щодо перспективи цієї мови як засобу міжнаціонального спілкування, однак можна вже говорити про те, що вона стає другою «рідною» мовою для найбільш освіченої і соціально активної частини світової спільноти. Кількість людей, які знають англійську мову і для яких це фахово необхідно в глобалізованому світі, зростає і зростатиме далі. Тотальне ж використання англійської мови не лише змінює склад і структуру лексики національних мов, але з часом обмежує сферу їхнього функціонування. Для того, щоб зберегти сучасну мовну мапу світу, усім учасникам глобалізаційних процесів слід дотримуватися ідеї культурного й мовного плюралізму, і тоді вживання «глобальної» мови — це лише засіб встановлення контактів між людьми нової цивілізаційної епохи, а не механізм руйнування їхньої національної ідентичності, культурної самобутності й мовної свідомості. Великого значення набуває державна мовна політика, яка має захищати національну мову й водночас не відокремлювати її від цивілізаційних процесів, які є незворотними.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Ажнюк Б.** Лінгвістичні аспекти глобалізації в Україні / Богдан Ажнюк // Мовні конфлікти і гармонізація суспільства : Матеріали наукової конференції : 28-25 травня 2001 року. — К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2002. — С. 144–150.
2. **Боярова Л.** Глобалізація і національна мова / Людмила Боярова // Теоретические и прикладные проблемы русской филологии : научно-методический сб. / отв. ред. В. А. Глушенко ; отв. за вып. В. М. Калинин. — Славянск, 2012. — Вып. XXXIII. — С. 258–264.
3. **Боярова Л.** Українська наукова термінологія в контексті глобалізаційних процесів / Людмила Боярова // Українська наукова термінологія. Природничі науки : зб. матеріалів наук.-практичної конференції. — К. : Наук. думка, 2012. — Вип. 4. — С. 20–28.
4. **Глобалистика.** Международный междисциплинарный энциклопедический словарь / Гл. ред. : И. И. Мазур, А. Н. Чумаков ; Центр научных и прикладных программ «ДИАЛОГ». — М. — СПб. — Нью-Йорк : «ЕЛИМА» ; «Питер». — 2006. — 1100 с.
5. **Ерохина Е. В.** Языковой вопрос глобального мира / Н. В. Ерохина // Известия Пензенского гос. педагог. ун-та имени В. Г. Белинского : Гуманитарные науки, 2009. — № 11 (15). — С. 30–34.
6. **Жиденко Л. А.** Вплив процесів глобалізації на еволюцію української термінології / Жиденко Л. А. // Наукові праці :

Науково-методичний журнал. – Т. 119. – Вип. 106. – Серія : Філологія. Мовознавство. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – С. 11–14. 7. **Кильдибекова Т. А.** Лингвистический аспект глобализации / Т. А. Кильдибекова, А. С. Рябцева // Вестник Башкирского ун-та, 2011. – Т. 16. – № 3 (1). – С. 949–953. 8. **Клименко Н. Ф.** Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі: монографія / Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк. – К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2008. – 336 с. 9. **Кургузов А. О.** Глобалізація : мовний аспект / А. О. Кургузов // Культура народів Причорномор'я. – 2006. – № 86. – С. 132–136. 10. **Максімов С.** Англійська як «міжнародна допоміжна мова» епохи глобалізації на європейському просторі / Сергій Максимов // Наукові записки. – Сер. : Філол. науки (мовознавство). – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. – Вип. 89 (2). – С. 126–130. 11. **Пантелеєва І. А.** Глобалистическая картина мира : универсальный язык – миф или реальность? / Пантелеєва І. А. // Интелект. Особистість. Цивілізація : темат. зб. наук. пр. із соц.-філос. пробл. / голов. ред. О. О. Шубін. – Донецьк : Дон НУЕТ, 2007. – Вип. 5. – С. 118–125. 12. **Радчук В.** Українська мова в контексті глобалізації лінгвосфери / В. Радчук // Українська мова. – 2002. – № 3. – С. 3–14. 13. **Семигінівська Т. Г.** Вплив глобалізації на мову як аспект культури суспільства / Т. Г. Семигінівська // Вісник СумДУ. Серія : Філологія, 2007. – №1. – Т. 2. – С. 45–49. 14. **Словник української мови** : У 20-ти т. / Український мовно-інформаційний фонд НАН України; за ред. В. М. Русанівського. – Київ : Наукова думка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lcorp.ulif.org.ua/ExplS/>. 15. **Чемеркін С. Г.** Глобалізація і сучасні лінгвістичні процеси / С. Г. Чемеркін // Мовознавство, 2013. – № 1. – С. 59–65. 16. **Чередниченко О.** Мова і культура у контексті глобалізації / Олександр Чередниченко // Українознавство, 2006. – № 3. – С. 154–157. 17. **Шлєїна Л.** Мова у контексті глобалізації / Людмила Шлєїна // Українознавчий альманах. – 2012. – Вип. 9. – С. 366–369. 18. **Hjarvard S.** The Globalization of Language. How the Media Contribute to the Spread of English and the Emergence of Medialects / Stig Hjarvard // Nordicom Review. – Nordicom : Gothenburg University, 2004. – No. 1-2. – Pp. 75–97. 19. **Pei M.** One Language for the World / Mario Pei. – New York : Biblo and Tannen, 1968. – 291 p. 20. **Unger K.** The Process of Globalization – The Process of Anglicising German Culture and Language? / Kristin Unger. – München ; Ravensburg : GRIN Verlag, 2004. – 9 p. 21. **Woznicki K.** Protokolle zur Globalisierung der deutschen Sprache / Protocols on the Globalization of the German Language / Krystian Woznicki. – Berlin : Kadmos, 2007. – 227 S.

Боярова Людмила Георгіївна – кандидат філологічних наук, доцент, професор кафедри української мови Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Україна, 61022, м. Харків, площа Свободи, 4.

E-mail: lgbpage@meta.ua

tel: +067 3179600

<http://orcid.org/0000-0002-9944-2380>

Boyarova Lyudmyla Georgiivna – Candidate of Philology, Associate Professor, Professor at the Ukrainian Language Department, V.N. Karazin Kharkiv National University. Ukraine, 61022, Kharkiv, Svobody Sq. 4.